

1. Шульська Н. Прізвисько як об'єкт наукового опису (до дефініції терміна) / Н. Шульська // Вісн. Львів. ун-ту. Серія Філологічна : [зб. наук. пр.] / [редкол. : Т. Салига (гол. ред.) та ін.]. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2012. – Вип. 56. – Ч. 1. – С. 292–295.
2. Sawicka G. Nazwy własne w mowie dziecka / Grażyna Sawicka // Onomastyka w dydaktyce szkolnej i społecznej / [pod red. E. Homy]. – Szczecin, 1988. – S. 143–151.

Марченко Тамара. Имена собственные в текстах детской литературы как элементы сюжетно-ролевой игры (на материале повести Всеволода Нестайка «Сказочные приключения Грайлика»). Стаття посвящена изучению особенностей применения собственных имен в произведениях детской литературы как элементов сюжетно-ролевой игры на материале повести «Сказочные приключения Грайлика» известного украинского писателя Всеволода Нестайка. Обосновано актуальность использования в произведении сюжетно-ролевой игры как модели восприятия мира и реализации социальных потребностей ребенка. Прослежено, как жанровая специфика повести-игры обуславливает особенности применения онимов. В психологическом аспекте рассмотрен механизм наименования персонажей как один из важных этапов коммуникации автора с реципиентом-ребенком. Проанализирована одна из особенностей детского словообразования – создание прозвищ, которые имеют значительный информационно-характеристический потенциал, который реализуется на уровне микротекста и макротекста.

Ключевые слова: сюжетно-ролевая игра, прозвище, микротекст, макротекст.

Marchenko Tamara. Proper Names in the Texts of Children's Literature as Elements of a Role-Playing Game (Based on Vsevolod Nestaiko's Novella Kazkovi Pryhody Hrailyka «Fairy Adventures of Frolicker»). The article focuses on the study of peculiarities of proper name use in the works of children's literature as elements of a role-playing game based on a material of the novella Kazkovi Pryhody Hrailyka (Fairy Adventures of Frolicker). The significance of a role-playing game use as a model of world perception and realization of social needs of a child was substantiated. It was studied the way genre of a game-novella specifies peculiarities of onyms use. From psychological perspective a mechanism of character naming as one of important stages of communication of an author with its recipient – a child was analysed. One of peculiarities of children's word formation – coining of nicknames was analysed that have considerable informational and characterizing potential carried out on the level of micro- and macro text.

Key words: role-playing game, nickname, micro text, macro text.

Стаття надійшла до редколегії
26.07.2013 р.

УДК 811.161.2'282

Ольга Верховод

Лексична реалізація опозиції 'самець' : 'самиця' : 'маля птахів' у лексико-семантичній групі «птахи» (на матеріалі українських східнословобожанських говірок)

У статті досліджено особливості реалізації опозиції сем 'самець' : 'самиця' : 'маля' лексико-семантичної групи «птахи», яка входить до ТГЛ «Жива природа», в українських східнословобожанських говірках; виявлено способи реалізації досліджуваної опозиції птахів. Назви живої природи утворюють розгалужену лексико-семантичну парадигму, яка складається з ряду мікропарадигм, вичленованих на підставі реалізації окремих диференційних ознак. Однією з них є опозиція назв зоономів за статтю. Народні говори – не лише основа літературної мови, а й свідок її історії, джерело для подальшого розвитку та збагачення. Одним із найпоширеніших способів дослідження лексики народних говорів є опис однієї з груп слів, об'єднаних за певною ознакою – семантичною, словотвірною, морфологічною тощо.

Ключові слова: назви живої природи, лексико-семантична група, лексична реалізація опозиції, опозиція сем, опозити, словотвірні кореляти.

Постановка наукової проблеми та її значення. Назви живої природи утворюють розгалужену лексико-семантичну парадигму, яка складається з ряду мікропарадигм, вичленованих на підставі реалізації окремих диференційних ознак. Однією з них є опозиція назв зоономів за статтю. У су-

часній лексикології маловивченими є особливості реалізації опозицій 'самець' : 'самиця'; 'доросла особина' : 'маля'. Так, О. П. Карабута, дослідивши лексико-семантичну та словотвірну структуру зоономенів сучасної української мови, виявила, що залежно від способів вираження в процесі словотворення номени утворюються неморфологічними й морфологічними способами [2, с. 16]. Дослідниця зазначає, що серед лексем жіночого роду значна продуктивність характерна для суфікса *-иц-я*, виявлена найбільше в поєднанні з іменниковими основами (*ведмедиця, вовчиця, кунця, ласця, кролиця*). Паралельно до моделі з суфіксом *-иц-я* функціонує модель із суфіксом *-их-а* (*зайчиха, вовчиха, крільчиха, моржиха*). Деривати цього типу характерні для східнослов'янських мов [2, с. 18].

У роботі А. В. Моргун [3] проаналізовано зоономени в системі російського словотвору. Серед аналізованих словотвірних значень (СЗ) дослідниця виділяє СЗ «самиця» та СЗ «недорослий». На її думку, для СЗ «самиця» найбільш типовими є суфікси *-их(а)* (*павучиха, снегириха, слониха*), *-иц(а)* (*мулиця, туриця, соколиця*), *-к(а) / -овк(а)* (*кошка, барсучка, канарка, трутівка*). При цьому суфікс *-к(а) / -овк(а)* найчастіше наявний у дезоонімічних похідних, мотивованих назвами птахів (*цесарка, гуска, скворка*). Деривати із суфіксами *-их(а)*, та *-к(а) / -овк(а)* мають розмовний характер, а *-иц(а)* властивий стилістично нейтральним похідним.

Для СЗ «недорослий» типовим є суфікс *-онок* (*осленок, лисенок, голубенок, дрозденек*). На словотвірну активність похідних із цим значенням впливають і суплетивні форми (*корова – теленок, куриця – цыпленок* та ін.) [2, с. 13].

Р. О. Бачкур, описавши структуру словотвірних парадигм українських назв тварин і рослин, зазначає, що іменники на позначення тварин саме завдяки своїй віднесеності до назв істот можуть утворювати деривати з модифікаційною семантикою фемінності та маскулінності. Словотвір таких похідних значною мірою ґрунтується також на граматичній категорії роду й екстралінгвальної статевій опозиції істот [1, с. 7].

Матеріал, зафіксований у східнословобожанських говірках, засвідчує, що функціональне навантаження загальної назви зоономена й відповідних до нього дериватів чоловічого, жіночого та середнього родів не є однаковим для різних сем: наявні випадки, коли родова опозиція відсутня, а репрезентантами представника тваринного світу є лише спільна загальна назва зоономена; для інших сем виявлено часткову опозицію, наприклад: 'самець' : 'самиця'; 'самець' : 'маля'; 'доросла особина' : 'маля'. Трапляються випадки, коли інформатори називають лише самця або самицю.

Мета статті – дослідити особливості лексичної реалізації опозиції сем 'самець' : 'самиця'; 'доросла особина' : 'маля' ЛСГ «Птахи» в українських східнословобожанських говірках.

Завдання статті: виявити способи реалізації досліджуваної опозиції птахів в українських східнословобожанських говірках.

Лексична реалізація опозиції сем 'горобець-самець' : 'самиця' : 'маля': об'єднує такі кореляти: *горобець* : *гороб'ч'іха* : *гороб'ч'е'н'а* (Бонд, Кол, Круп, Марк, Парн, Руд, Сич), *горобець* : *гороб'ч'іха* : *гороб'йа* (Зак, Новоол, Риб'ян), *горобець* : *гороб'ч'іха* : *гороб'йата* (Кур, Осин), *горобець* : *гороб'ч'іха* : *гороб'йатко* (Новопск), *горобець* : *гороб'ч'іха* : *горобе'н'а* (Можн, Мус, Ряб), *горобець* : *гороб'ч'іха* : *горобе'н'атко* (Руд), *горобець* : *гороб'ч'іха* : *горобе'н'атка* (Півн), *гороб'ч'ік* : *гороб'ч'іха* : *гороб'йа* (Гар), *гороб'ц'і* : *гороб'ч'іха* : *горобч'е'н'ата* (Мик), *горобець са'мець* : *гороб'ч'іха* : *гороб'йата* (Новоол-ка), *вороб'ей* : *вороб'йіха* : *воробушк'і* (Кон). Остання модель постала внаслідок впливу суміжних російських говірок. Часткову опозицію представлено моделями 'дорослий птах' : 'маля': *горобець* : *гороб'ч'е'н'а* (Берез, Білк, Ман, Семик, Стріл), *горобець* : *гороб'йа* (Білов, Кррч), *горобець* : *горобе'н'а* (Бунч), *горобець* : *горобч'ік* (Сват); 'самець' : 'самиця': *горобець* : *горобч'ка* (Бул). У більшості обстежених говірок зафіксовано номінацію самця за допомогою іменника *горобець*; спорадично представлено похідну назву із суфіксом *-ик*, що вказує на малий розмір пташки, іменник у формі множини, а також словосполучення, до складу якого входить іменник *са'мець* на позначення чоловічої статі птаха. Назву самиці майже в усіх обстежених говірках, у яких реалізовано опозицію, утворено продуктивним суфіксом *-их(а)*, лише в одній говірці зафіксовано іменник із суфіксом *-ич'к(а)*. Для семи 'маля' зафіксовано похідні утворення із суфіксами *-ен'(а)* та *-й(а)*, перший із яких є більш продуктивним на обстеженій території (16 і 6 фіксацій відповідно), спорадично представлено назви із суфіксами *-ен'атк(о)*, *-йатк(о)*, *-чик*, а також іменники у формі множини із суфіксами *-йат(а)*, *-ен'атк(а)*, *-ен'ат(а)*. У 19 говірках виявлено спільну назву для самців і самиць: *горобець*, *горобч'ік*, *горобц'і*, *вороб'ей*, *жид*, *жидок*, *жоуторотик*, *ч'іж*, *вор'ішки*.

Опозиція сем ‘самець галки’ : ‘самиця’ : ‘маля’ об’єднує номени: ¹галка : ¹лалка : галч’^ен’а (Гар), ¹галч’ : ¹галка : галч’^ен’а (Новопск), галч’ун : ¹галка : галч’^ен’а (Парн), грак : ¹галоч’ка : галч’^ен’ата (Кррч), са¹мец’ : ¹галка : ¹самка ¹галка : галч’^ен’ата (Новоол-ка). Часткову опозицію репрезентовано моделями: ‘дорослий птах’ : ‘маля’: ¹галка : галч’^ен’а (Можн, Риб’ян, Руд, Сват), ¹галка : галч’^ен’ата (Кон), ¹галка : галч’а (н. п. 55), ¹галка : гали^ен’ати (Ряб); ‘самиця’ : ‘маля’: ¹галка : галч’^ен’а (Бонд, Круп, Ман, Марк, Тр), ¹галка : галч’^ен’а (Біллуц, Підг), ¹галка : галч’^ен’ата (Старб), ¹галка : гале^н’ата (Бунч). Назви самця в аналізованих говірках утворено за допомогою спорадично вжитих суфіксів **-ич**, **-ун**; простежуємо також хитання в роді іменника ¹галка, ужитого в п’яти говірках для номінації самця. Для семи ‘самиця’ виділяємо складний демінутивний зменшено-пестливий суфікс **-очк-**; у назвах маляти – суфікс **-ен’(а)**, спорадично вжито також іменник із нульовим суфіксом галч’а та форми множини. В одному н. п. виявлено лише назву самця гал’. У 34 говірках зафіксовано спільну назву для самців і самиць – іменники жіночого роду ¹галка, тава; у трьох обстежених говірках номінацію здійснено за допомогою іменника у формі множини гра^{ки}, гал^{ки}.

Для сем ‘крук-самець’ : ‘самиця’ : ‘маля’ в окремих говірках зафіксовано номени-опозити, перенесені з назв інших птахів, що, імовірно, можна пояснити незначним ареалом поширення досліджуваних сем на обстеженій території: ¹сокол : сокол^ица : сокол’а (Гар), орел : орл^ица : орле^н’а (Риб’ян); ворон : воро^ниха : вороне^н’а (Ряб), крук : круч’іха : круч’і^ен’а (Можн, Парн), крук : круч’іха : круч’^ен’ата (Кон), крук : во^рона : круч’^ен’а (Руд). Часткову опозицію представлено спорадично й реалізовано за принципом ‘дорослий птах’ : ‘маля’ крук : круч’^ен’а (Байд, Лозов), крук : мал^ий крук (Ман). Назви самиці утворено за допомогою суфіксів **-іх(а)**, **-иц’(а)**, представлених спорадично. Для номінації маляти зафіксовано номени із суфіксом **-ен’(а)**, безсуфіксний іменник сокол’а, форму множини та атрибутивне сполучення. У двох н. пп. зафіксовано лише назву для самця крук; у 31 говірці – спільні назви для самців і самиць – іменники чоловічого роду: крук, кр’ук, ворон, іменник жіночого роду во^рона (Сват) та словосполучення лун’ бо^лотниї (Хв., Шульг). У 17 говірках назви реалії не виявлено.

Повну опозицію сем ‘самець ластівки сільської’ : ‘самиця’ : ‘маля’ зафіксовано лише у двох говірках, в одній з яких назву самця утворено непродуктивним суфіксом **-ун**, а в іншій опозицію репрезентовано словосполученнями з лексемами са¹мец’ / са¹миц’а: лас’т’і^укун : лас’т’і^ука : лас’т’і^уйа (Парн), лас’т’і^ука са¹мец’ : лас’т’і^ука са¹миц’а : лас’т’і^уйата (Новоол-ка). Часткову опозицію реалізовано за моделями ‘дорослий птах’ : ‘маля’: ласточ’ка : лас’т’і^уйа (Берез, Білк, Біллуц, Євс, Заайд, Зак, Можн, Підг, Сват, Степ, Тан, Трємб), ласточ’ка : лас’т’і^уйата (Бунч, Вин, Гор, Кар-С, Кон, Криз, Кур, Литв, Семик), ласточ’ка : лас’т’і^уйата // жо^уто^ротики (Мус), ласточ’ка : лас’т’і^уйатка (Кррч, Мик, Новоол), ласточ’ка : лас’т’і^уйатко (Білов, Новопск), ласточ’ка : ласте^н’а (Руд), лас’т’і^ука : лас’т’і^уйата (Півн, Шульг), лас’т’і^ука : лас’т’і^уйа (Бонд, Гар, Круп, Ман, Марк, Риб’ян, Осин), лас’т’і^ука : лас’т’і^в’н’ата (Ряб), лас’т’і^ука : лас’т’і^уч’а (Тр), лас’т’і^ука с’іл’с’ка : ласт’і^уйа (Мик); ‘самиця’ : ‘маля’: лас’т’і^ука : лас’т’і^ун’ата (Кам). Назву самиці репрезентовано трьома типами номенів: словосполученням, до складу якого входить іменник са¹миц’а на позначення жіночої статі птаха, іменником жіночого роду – спільною назвою самиць і самців лас’т’і^ука та іменником ласточ’ка, функціонування якого на обстеженій території підкріплено суміжними російськими говірками. Сему ‘маля’ у 18 говірках репрезентовано формами множини; серед словотворчих формантів найпродуктивнішим є нульовий суфікс **-й(а)** (21 фіксація), спорадично представлено суфікси **-ен’(а)**, **-ч’(а)** та **-атк(о)**. У 17 обстежених говірках зафіксовано спільну назву для самців і самиць – іменники жіночого роду лас’т’і^ука, ласточ’ка, про^вісниц’а, іменник у формі множини ласточ’ки та словосполучення пре^дв’існиц’а ве^сни.

Для сем ‘тетерев-самець’ : ‘самиця’ : ‘маля’ зафіксовано номени: тете^ре^у’ / н’івен’ : те^те^риха / куроч’ка : те^те^ре^н’а (Риб’ян), тете^р’і^у : те^те^р’у^чка : те^те^ре^н’а (Парн), те^те^ррук : те^те^р’і^уна : те^те^р’и^ч’а (Ман), т’ет’ер’е^у : глухари^ха : те^те^ре^н’а (Руд), са¹мец’ / те^тер : те^тер : те^те^ре^н’ата (Новоол-ка). Часткову опозицію представлено моделями: ‘дорослий птах’ : ‘маля’: тете^ре^у : те^те^ре^н’а (Підг), тете^ре^у : те^тер’а (Старб), тете^ре^у : те^те^р’ата (Кон), т’ет’ер’е^у : т’ет’ер’е^в’ата (Мик), тете^ре^у : пташе^н’а (Шульг), те^те^ре^у : мал^иши тете^ре^ва (Білов), т’ет’ер’е^у : мал^ий т’ет’ер’е^у (Євс); ‘самець’ : ‘самиця’: т’ет’ер’е^у : т’ет’ер’е^ука (Гар), т’ет’ер’е^ф : те^те^риха (Новоол); ‘самиця’ : ‘маля’: те^те^риха : те^те^ре^н’а (Бунч, Можн). В одній говірці зафіксовано назву для самиці т’ет’орка (Кам). Як

свідчить фактичний матеріал, для аналізованих сем характерна строкатість у представленій опозиції: її може бути репрезентовано суплетивними назвами, полікомпонентними номінативними одиницями, а також за допомогою широкого репертуару словотворчих афіксів, зафіксованих спорадично для назв самиці – *-уч'к(а)*, *-їїн(а)*, *-их(а)*, *-еїк(а)*; для назв маляти – *-ен'(а)*. У 33 обстежених говірках виявлено спільні назви для самців і самиць – іменники чоловічого роду *те^нте^нре^ну*, *те^нте^нрук*, *те^нтер*, *глу^нхар*, іменник жіночого роду *те^нтер'а*. Реалію не названо в десяти говірках.

Повну опозицію сем ‘самець крячка річкового’ : ‘самиця’ : ‘маля’ репрезентовано такими словотвірними корелятами: *кр'ач'ок* : *кр'ач'ка* : *кр'ач'е^н'а* (Риб'ян), *кр'ач'ок* : *кр'ач'а* : *кр'ач'е^н'а* (Парн), *кр'ач'ок* : *кр'ач'ка* : *кр'ач'онок* (Кон), *вутак* : *кач'ка* : *кач'е^н'а* (Кам), *вутак* : *вутка* : *вуте^н'а* (Підг, Руд), *вутак* : *вутка* : *вут'атка* (Новоол, Півн), *утак* : *утка* : *ут'а* (Можн), *селезен* : *вутка* : *вут'ата* (Кррч), *селе^нзе^н'н* : *утка* : *ут'онок*, *вуте^н'а* (Мик), *крижен* : *ч'ірка*, *стрижач'ка* : *вут'ата* (Ряб). Часткову опозицію представлено моделями ‘дорослий птах’ : ‘маля’ : *кач'ка* : *кач'е^н'а* (Старб), *кр'ач'ок р'іч'ковий* : *кр'ач'е^н'а* (Ман); ‘самець’ : ‘самиця’ : *вутак* : *вутка* (Кол). Як свідчить аналізований матеріал, опозицію може бути реалізовано за допомогою суплетивних назв й афіксальних утворень. Жодна з моделей не є продуктивною для обстежених говірок. Для номінації самця, самиці й маляти виявлено іменники *вутак* (*утак*), *вутка* (*утка*), *ут'онок* відповідно, функціонування яких на обстеженій території підкріплено суміжними російськими говірками. Зазначимо: в обстежених говірках у цих лексемах з'явився протетичний приголосний, властивий українській мові; відбулася також адаптація на словотвірному рівні: паралельно з характерним для російської мови *ут'онок* зафіксовано *вуте^н'а*, *ут'а*, утворені за моделями, властивими українській мові. В 11 обстежених говірках виявлено спільні назви для самців і самиць – іменники чоловічого роду *кр'ач'ок* (Дем'ян), *кр'ак* (Берез), *плавун* (Дем'ян), іменники жіночого роду *вутка* (Гонч, Дем'ян, НижД, Новоник), *лиска* (Чмир), іменник у формі множини *кр'ач'ки* (Новоол-ка), словосполучення *кр'ач'ок р'іч'ковий* (Бонд, Круп, Марк). Реалію не названо в 35 говірках.

Семи-опозити ‘сокіл-самець’ : ‘самиця’ : ‘маля’ об'єднують номени: *сок'іл* : *сокол'иха* : *соколе^н'а* (Білк, Підг, Осин, Риб'ян), *сокол* : *сокол'иха* : *соколе^н'а* (Можн, Руд, Ряб), *сокол* : *сокол'иха* : *сокол'а* (Бонд, Бунч, Круп, Ман, Марк), *сок'іл* : *сокол'иха* : *сокол'ата* (Півн, Піск), *сокол* : *сокол'иха* : *сокол'ата* (Кон), *сок'іл* : *сокол'иха* : *соколе^н'ата* (Мус), *сокол* : *сокол'иха* : *соколе^н'ата* (Куз), *сок'іл* : *сокол'иха* : *сок'ілч'е^н'а* (Парн), *сок'іл* : *сокол'иха* : *сокол'атка* (Новоол), *сок'іл* : *сокол'иха* : *сокол'атко* (Новопск), *сок'іл* : *сокол'иха* : *ма'ле* (Шульг), *сокол са'мець* : *сокол са'миця* // *сокол'иха* : *соколе^н'ата* (Новоол-ка), *сок'іл* : *сокол'иця* : *соколе^н'а* (Кол), *сок'іл* : *сокол'иця* : *сокол'ата* (Мик), *сокол* : *сокол'иця* : *сокол'а* (Гар). Часткову опозицію представлено моделлю ‘дорослий птах’ : ‘маля’ : *сок'іл* : *соколе^н'а* (Біллу, Стріл), *сок'іл* : *соколе^н'атка* (Кррч), *сок'іл* : *сокол'ата* (Білов, Бул), *сок'іл* : *сокол'а* (Кам), *сокол* : *сокол'а* (Євс). Для самця в усіх говірках зафіксовано назву *сок'іл* та її фонетичний варіант *сокол* із характерною для східнословобожанських говірок відсутністю переходу [о] в [і] в новому закритому складі. Перша форма є більш функціонально активною (33 і 22 фіксації відповідно). Назви самиці утворено продуктивними суфіксом *-их(а)* та спорадичним *-иц'(а)* (18 і 3 фіксації відповідно). Назви маляти утворено суфіксами *-ен'(а)* (11 говірок), *-ч'ен'(а)*, *-атк(о)* (по одній говірці); зафіксовано також іменник *сокол'а*, утворений нульовим суфіксом (сім говірок), та форми множини; в одній говірці – субстантивованій прикметник *ма'ле*. У 3 н. пп. зафіксовано лише назву маляти *сокол'а*. У 25 обстежених говірках виявлено спільні назви для самців і самиць – іменники чоловічого роду *сок'іл* (Берез, Вин, Гор, Дем'ян, Заайд, Зак, Кар-С, Коч, Коч-Роз, Криз, Литв, Степ, Тан, Тремб), *сокол* (Гонч, НижД, Новоник, Сват, Сич, Старб, Тр, Райг, Чмир), *соколик* (Хв), атрибутивне словосполучення: *сте^нпо'вий орел* (Семик).

Лексичну реалізацію сем ‘самець сороки’ : ‘самиця’ : ‘маля’ репрезентовано такими словотвірними корелятами: *сорок* : *сорока* : *сороч'е^н'а* (Парн, Півн, Риб'ян), *сорок* : *сорока* : *сороч'е^н'ата* (Піск, Ряб), *сорока* : *сорока* : *білобока* : *сороч'е^н'а* (Білов, Кам, Кол), *сорока* : *сорока* : *білобока* : *сороч'е^н'ата* (Бул), *самець* *сорока* : *во'на сорока* : *сороч'е^н'ата* (Новоол-ка). Часткову опозицію представлено моделями ‘дорослий птах’ : ‘маля’ : *сорока* : *сороч'е^н'ата* (Коч-Роз, Кррч), *сорока* : *сороч'е^н'а* (Берез, Бонд, Круп, Марк, Можн, Осин, Руд, Сват, Стріл), *сорока* : *ма'лен'к'і сороч'е^н'ата* (Шульг); ‘самиця’ : ‘маля’ : *сорока* : *сороч'е^н'а* (Білк, Ман), *сорока* : *сороч'е^н'а* (Новоол), *сороч'іха* : *сороч'е^н'а* (Біллуц, Новопск), *сорока* : *сороч'е^н'ата* (Куз), *сорока* : *сороч'ата* (Кон), *сорока* : *білобока* : *сороч'е^н'а* (Мус). Простежуємо хитання в роді іменника *сорока*, ужитого в

чотирьох говірок для номінації самця. У п'ятьох говірках для самця репрезентовано іменник чоловічого роду *со́рок* із нульовою флексією, що постав, імовірно, за аналогією до назв типу *ворон*. Для семи 'самиця' виділяємо словосполучення, до складу якого входить займенник *во́на* на позначення жіночої статі, та двослівну назву *со́рока б'ілобока*; назви маляти утворено суфіксом *-ен'(а)*; спорадично для називання маляти вжито форми множини та атрибутивне словосполучення. У 30 говірках виявлено спільні назви для самців і самиць – іменник *со́рока*, двослівну назву: *со́рока б'ілобока* (3 н. пп), атрибутивні словосполучення *йеуро́пейс'ка со́рока* (1 н. п), *с'іра розби́шака* (1 н. п.).

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, опозицію сем 'самець' : 'самиця'; 'доросла особина' : 'маля' в ЛСГ «Птахи» в українських східнословобожанських говірках реалізовано однослівними корелятами (673 назви – 86,28 %) та сполученням слів (107 – 13,72 %). Серед однослівних назв виділяємо:

1) суплетивні назви, які постають за аналогією до назв свійських тварин (виявлено 202 номенів, що складає 30,02 % від загальної кількості однослівних назв);

2) афіксальні утворення (471 утворень – 69,98 %), функціональне навантаження яких є різним для окремих сем; так, для номінації семи 'маля' зафіксовано 285 номенів (60,51 %), найбільш продуктивним із яких виявився суфікс *-ен'(а)* (98 фіксацій); окремою підгрупою для цієї семи виділяємо іменники у формі множини із суфіксами *-ат(а)*, *-атк(а)*, *-ен'ат(а)*, *-ен'атк(а)* (118 фіксацій), які є поширеними для обстеженого ареалу, що, на нашу думку, пов'язано з уявою інформаторів про здатність птахів мати багато діток; для назви самиці виявлено 135 номенів (28,66 %), із яких найбільшу функціональну спроможність виявляють суфікси *-іх(а)*, *-их(а)* (54 фіксації), *-к(а)* (52 фіксації) та *-иц'(а)* (16 фіксацій); для назви самця виявлено 51 номен (10,83 %), функціонально активним для цієї семи є суфікс *-ік* (10 фіксацій).

В окремих випадках опозиція є частковою, коли в обстежуваних говірках відсутні опозитивні утворення для назв самця й самиці або для назв дорослого птаха та маляти.

Подальший збір і дослідження лексики українських східнословобожанських говірок дасть змогу докладніше їх схарактеризувати, що є завданням дослідників говірок цього регіону.

Джерела та література

3. Бачкур Р. О. Структура словотвірних парадигм українських назв тварин та рослин : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Р. О. Бачкур. – Івано-Франківськ, 2004. – 21 с.
4. Карабута О. П. Лексико-семантична і словотвірна структура зоологічних назв сучасної української мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. П. Карабута. – Дніпропетровськ, 1997. – 24 с.
5. Моргун А. В. Зооніми в системі російського словотвору: словотвірна активність і типова словотвірна парадигма : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Російська мова» / А. В. Моргун. – Ужгород, 1998. – 17 с.

Список населених пунктів Луганської області

Байд – с. Байдівка Старобільського району; **Берез** – с. Березівка Новопокровського району; **Білк** – смт Білокуракине; **Біллуц** – смт Білолуцьк Новопокровського району; **Білов** – смт Біловодськ; **Бонд** – с. Бондарівка Марківського району; **Бул** – с. Булавинівка Новопокровського району; **Бунч** – Бунчуківка Білокуракинського району; **Вин** – с. Виноградне Марківського району; **Гар** – с. Гармашівка Біловодського району; **Гонч** – с. Гончарівка Сватівського району; **Гор** – с. Городище Біловодського району; **Дем'ян** – с. Дем'янівка Білокуракинського району; **Євс** – с. Євсуг Біловодського району; **Заайд** – с. Заайдарівка Новопокровського району; **Зак** – с. Закотне Новопокровського району; **Кам** – с. Кам'янка Старобільського району; **Кар-С** – с. Караван-Солодкий Марківського району; **Кол** – с. Коломийчиха Сватівського району; **Кон** – с. Коноплянівка Білокуракинського району; **Коч** – с. Коченове Троїцького району; **Коч-Роз** – с. Кочине-Розпасівака Білокуракинського району; **Криз** – с. Кризьке Марківського району; **Кррч** – с. Красноріченське Кременського району; **Круп** – с. Крупчанське Марківського району; **Куз** – с. Куземівка Сватівського району; **Кур** – с. Курячівка Марківського району; **Литв** – с. Литвинівка Біловодського району; **Лозов** – с. Лозовівка Старобільського району; **Ман** – с. Манківка Сватівського району; **Марк** – смт Марківка; **Мик** – смт Микільське Міловського району; **Можн** – с. Можняківка Новопокровського району; **Мус** – с. Мусіївка Міловського району; **НижД** – с. Нижня Дуванка Сватівського району; **Новоник** – с. Новониканорівка Сватівського району; **Новоол** – с. Новоолександрівка Троїцького району; **Новоол-ка** – с. Новоолександрівка Кременського району; **Новопск** – смт Новопокров; **Осин** – с. Осинове Новопокровського району; **Парн** – с. Парневе Біловодського району; **Півн** – с. Півнівка Міловського району; **Підг** – с. Підгорівка Старобільського району; **Піск** – с. Піски Новопокровського району; **Райг** – с. Рай-

городка Сватівського району; **Риб'ян** – с. Риб'янцеве Новопокровського району; **Руд** – с. Рудівка Сватівського району; **Ряб** – хут. Рябівка Кремінського району; **Сват** – смт Сватове; **Семик** – с. Семикозівка Біловодського району; **Сич** – с. Сичанське Марківського району; **Старб** – м. Старобільськ; **Степ** – с. Степне Новопокровського району; **Стріл** – с. Стрільцівка Міловського району; **Тан** – с. Танюшівка Новопокровського району; **Тр** – смт Троїцьке; **Тремб** – с. Трембачеве Новопокровського району; **Хв** – с. Хворостянівка Старобільського району; **Чмир** – с. Чмирівка Старобільського району; **Шульг** – с. Шульгинка Старобільського району.

Верховод Ольга. Лексическая реализация оппозиции 'самец' : 'самка' 'детеныш птиц' в лексико-семантической группе «Птицы» (на материале украинских восточнослобожанских говоров). В статье исследуются особенности реализации оппозиции сем 'самец' : 'самка' : 'детеныш' лексико-семантической группы «Птицы», которая входит в ТГЛ «Живая природа», в восточнослобожанских говорах; определены способы реализации исследуемой оппозиции птиц. Названия живой природы образуют разветвленную лексико-семантическую парадигму, которая состоит из ряда микропарадигм, выделяемых на основе реализации отдельных дифференциальных признаков. Одной из них есть оппозиция названий зоономенов по половому признаку. Народные говоры – не только основа литературного языка, но и свидетель его истории, источник для дальнейшего развития и обогащения. Одним из самых распространенных способов исследования лексики народных говоров есть описание одной из групп слов, объединенных по определенному признаку – семантическому, словообразовательному, морфологическому и др.

Ключевые слова: названия живой природы, лексико-семантическая группа, лексическая реализация оппозиции, оппозиция сем, оппозиции, словообразовательные корреляты.

Verkhovod Olga. Lexical Realisation of the Opposition 'male' : 'female' : 'chick' in Lexico-Semantic Group «Birds» (Based on Ukrainian East Slobozhanshchina Dialects). The article deals with the peculiarities of the realisation of oppositions of semes 'male' : 'female' : 'chick' of lexico-semantic group «Birds», which belongs to TGL «Living natural», in Ukrainian East Slobozhanshchina dialects. Wildlife names form a ramified paradigm consisting of a number of microparadigms which can be singled out basing on the particular dominant characteristics. The opposition of the names of zoonomens according to gender is one of them. National dialects are not only the basis of literary language but also the witnesses of its history, the source of further development and enriching. Describing of the group of words that are united according to specific features such as semantic, word-forming, morphological etc. is one of the most widespread ways of lexical research of national dialects.

Key words: wildlife names, lexico-semantic group, lexical realisation of the opposition, oppositions of semes, opposites, word-forming correlates.

Стаття надійшла до редколегії
12.08.2013 р.